

PARTİ KAPATMA, HADEP VE AİHM

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Akademisyen

Partilerin kapatılmasında Türk Anayasa Mahkemesi ile AİHM arasında çok derin farklar vardır. AİHM, tüm parti kapatma davalarında (RP hariç) AİHS' nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.

AİHM, Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı HADEP tarafından açılan davada, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin örgütlenme özgürlüğünü güvence altına alan 11'inci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, buna karşılık, başvuru partinin şikâyetlerinin ve tazminat taleplerinin çoğunu reddetmiştir. Bilindiği gibi **Anayasa Mahkemesi** 1961 Anayasası döneminde 6, 1982 Anayasası döneminde ise 18 siyasi parti olmak üzere toplam 24 partiyi kapatmıştır. Bu kararların büyük bölümü devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü prensibi ve laiklik ilkesinin ihlali nedeniyle. Türk Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma kararlarında mevzuatı aşırı katılıkla yorumladığı belirtilebilir.

A. OLAY

HADEP hakkında, "**PKK'ya yardım ve yataklık ettiği**" gerekçesiyle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 68 ve 69'uncu maddeleri temelinde, **13 Mart 2003** tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma kararı verilmiş ve partinin 46 üyesine siyasi yasak getirilmişti. HADEP genel sekreteri Ahmet Turan Demir ile partide yöneticilik yapan 28 üyesi, kapatma kararına itiraz amacıyla 2003 ve 2004 yıllarında AİHM'e başvurmuşlardı.

B. TARİHSEL HAFIZA:

Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararı verdiği **HADEP**, her ne kadar kısa siyasi geçmişe sahip bir parti olsa da izlediği siyasi çizginin epey geçmişi vardır. 1989 yılında Halkın Emek Partisi'nin (**HEP**) kurulmasıyla başlayan siyasi gelenek **ÖZEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP ve DTP** ile devam etmektedir. Kurulan partiler kendini ya feshetmiş ya da kapatılmıştır. Şöyle ki;

1. HEP. Halkın Emek Partisi (**HEP**) Ekim **1989**'da Paris'te toplanan Kürt Konferansı'na katılan SHP milletvekilleri Ahmet Türk, Adnan Ekmen, Mahmut Alınak ve Salih Sümer Kasım **1989**'da SHP'den ihraç edildi. İhraç kararını protesto eden Abdullah Baştürk, Fehmi Işıklar, Mehmet Kahraman, Arif Sağ ve İlhami Binici 23 Kasım'da SHP'den istifa ettiler. Bunu Diyarbakır örgütündeki toplu istifalar izledi. Aralarında istifacı 10 milletvekilinin de bulunduğu bazı eski SHP'liler 7 Haziran 1990'da Halkın Emek Partisi'ni (HEP) kurdular. Fehmi Işıklar, genel başkan seçildi. 1991 seçimlerinde SHP ile seçim ittifakına giren HEP 18 milletvekiliyle Meclis'e girdi. **Anayasa Mahkemesi oybirliği ile 14 Temmuz 1993'de HEP'in kapatılmasına karar verdi.**

2. ÖZEP. Özgürlük ve Eşitlik Partisi (**ÖZEP**) 25 Haziran 1992'de kuruldu. Partinin kurucuları arasında SHP'den istifa eden HEP kökenli 18 milletvekili bulunuyordu. Aynı yıl parti **HEP**'e katılarak kendini feshetti.

3. ÖZDEP. Özgürlük ve Demokrasi Partisi (**ÖZDEP**) HEP'in kapatılma ihtimaline karşı 19 Ekim **1992**'de kuruldu; ama vakit geçmeden kapatma davası açıldı. ÖZDEP'li yöneticiler davanın sonuçlanmasını beklemeden 30 Nisan 1993'te fesih kararı aldılarsa da, bu karar Anayasa Mahkemesi'ne ulaşmadan partinin kapatılmasına karar verildi.

4. DEP. Demokrasi Partisi (**DEP**) HEP'in kapatma davası sürerken 7 Mayıs **1993**'de kuruldu. Genel Başkanlığı'na Yaşar Kaya getirildi. Ancak kısa süre sonra Yaşar Kaya ve yedi parti yöneticisi tutuklandı. SHP'den siyasete giren ancak partiden ihraç edilen milletvekilleri bir süre sonra DEP'e katıldı. 4 Eylül 1993'te **DEP** milletvekili Mehmet Sincar Batman'da öldürüldü. Meclis 2 Mart 1994 tarihinde DEP milletvekilleri Hatip Dicle, Orhan Doğan, Leyla Zana, Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın dokunulmazlıklarını kaldırdı. Aynı gün Meclis'ten çıkan Hatip Dicle ve Orhan Doğan gözaltına alındı. Diğer milletvekilleri, arkadaşları serbest bırakılana kadar Meclis'ten ayrılmamaya karar verdi. Ertesi gün DEP milletvekili Selim Sadak'ın da dokunulmazlığı kaldırıldı. Meclis'te bekleyen milletvekilleri 4 Mart'ta Ankara DGM'ye giderek teslim oldu ve kararın iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruldu. Mahkeme Selim Sadak'ın dokunulmazlığını kaldıran kararı iptal ederken DGM'nin 16 Mart'ta tutukladığı milletvekilleri cezaevine konuldu. 3 Ağustos'ta başlayan dava 8 Aralık'ta toplam 89.5 yıl hapis cezası verilmesiyle sonuçlandı. **Anayasa Mahkemesi, Demokrasi Partisi hakkında 16 Haziran 1994'te kapatma kararı aldı.**

5. HADEP. Halkın Demokrasi Partisi (**HADEP**) 11 Mayıs **1994**'de bu kez Murat Bozlak ve bazı eski DEP'li milletvekili tarafından kuruldu. Partinin, kongresinde, PKK bayrakları ve Öcalan posterleri açılması, Türk bayrağının indirilmesi nedeniyle gözaltına alınan Bozlak ve bazı parti yöneticileri tutuklandı. **13 Mart 2003 tarihinde parti kapatıldı.** Anayasa Mahkemesi kapatma kararını oy birliğiyle aldı ve şu gerekçeyi gösterdi;

"Parti PKK'ya yardım yataklık etmiş ve yasadışı eylemlerin odağı haline gelmiştir". (Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı siyasi partiler kanununun 101 ve 103. maddeleri). Beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan kurucuları dâhil üyelerinden 46'sı, 5 yıl süre ile bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklardır. (ANY, 69/9).

HADEP, Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı 24., Türk siyasi hayatında kapatılan 26. parti oldu. Çok partili döneme geçilen 1950 yılından sonra kurulan **Millet Partisi**, 26 Ocak 1954 tarihinde **Ankara Sulh Ceza** Mahkemesi'nce kapatıldı. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra ise iktidardan uzaklaştırılan **Demokrat Parti**, 20 Haziran 1960 tarihinde **Ankara Asliye Hukuk** Mahkemesi'nce kapatıldı. Anayasa Mahkemesi'nin 1963 yılında kurulmasıyla birlikte parti kapatma davaları Anayasa Mahkemesi'nde görülmeye başlandı. Yüksek Mahkeme, tüm partilerin feshedildiği 12 Eylül 1980 tarihine kadar **6** parti hakkında kapatma yönünde karar verdi. 1983 yılında partilerin yeniden kurulmasına izin verilmesinin ardından **18** partinin kapatılmasına karar verilirken, DYP'nin de aralarında bulunduğu 16 parti hakkındaki istem reddedildi. Hak ve Özgürlükler Partisi (**HAK-PAR**) ile ilgili dava Anayasa Mahkemesi'nde reddedildi.¹

¹ Karar tarihindeki Anayasa'ya göre, siyasi partilerin kapatılması kararı en az 7'ye 4 nitelikli çoğunlukla alınabilir. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın HAK-PAR'ın kapatılması talebini nitelikli çoğunluğa ulaşılamaması (6'ya 5) nedeniyle reddetti. 5 üyenin gerekçeli kararında, siyasi partilerin önemine işaret edilerek, şunlar belirtildi: *"Siyasi partilerin kendilerine göre öne çıkardıkları ülke sorunlarına ilişkin farklı çözüm önerileri getirmeleri, demokratik siyasi yaşamda üstlendikleri işlevin doğal sonucudur. Bu nedenle siyasi partiler, Anayasa'nın konuya ilişkin kuralları ile*

Bugüne kadar kapatılan partiler şunlardır; *İşçi-Çiftçi Partisi (İÇP)-(1968), Milli Nizam Partisi (MNP)-(1971), Türkiye İleri Ülkü Partisi (TİÜP)-(1971), Türkiye İşçi Partisi (TİP)-(1971), Büyük Anadolu Partisi (BAP-1972), Türkiye Emekçi Partisi (TEP-1980), Büyük Anadolu Partisi (1992), Sosyalist Parti (1992), Yeşiller Partisi (1994), Halk Partisi (1991), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (1991), Halkın Emek Partisi (1993), Özgürlük Demokrasi Partisi (1993), Sosyalist Türkiye Partisi (1993), Demokrasi Partisi (1994), Demokrat Parti-2 (1994), Demokrasi ve Değişim Partisi (1996), Diriliş Partisi (1996), Emek Partisi (1997), Sosyalist Birlik Partisi (1994), Refah Partisi (1998), Demokratik Kitle Partisi (1999), Fazilet Partisi (2001), Halkın Demokrasi Partisi (2003)"*

6. DEHAP. Demokratik Halk Partisi (**DEHAP**) 24 Ekim 1997'de kuruldu. 2002'de Anayasa Mahkemesi'nde, "örgütlenmesini tamamlamadan seçimlere girdiği" iddiasıyla hakkında kapatma davası açıldı. DEHAP, 19 Kasım 2005'de kendini feshetti.

7. DTP. Demokratik Toplum Partisi (**DTP**) 9 Kasım **2005** tarihinde kuruldu. Türkiye'de ilk defa eşbaşkanlık sistemini uygulayan siyasi parti oldu. Buna göre Aysel Tuğluk ile Ahmet Türk partinin eşbaşkanları olarak belirlendi. Yüksek Seçim Kurulu'nun aldığı karar doğrultusunda, eşbaşkanlık sistemine son verildi. Demokratik Toplum Partisi 2007 Genel Seçimlerinde "Bin Umut Adayları" adıyla seçimlere bağımsız adaylarla girdi; bunlardan 22 kişi milletvekili seçildi. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 16 Kasım **2007**'de DTP hakkında kapatma davası açtı. DTP milletvekilleri Ahmet Türk ve 221 parti üyesine beş yıl siyaset yasağı istendi.

C. AİHM'İN KISMEN KABUL GEREKÇELERİ

HADEP'in başvurusunu karara bağlayan AİHM, Anayasa Mahkemesi'nin HADEP'i kapatma kararına temel oluşturmak için kullandığı gerekçeleri yeterli bulmadı. AİHM'nin gerekçeleri şöyledir;

a. Siyasi partiler ile terör örgütleri arasındaki ilişki, "demokrasi açısından tehdit" olmasına rağmen, Türk Anayasa Mahkemesi **HADEP-PKK** ilişkisini yeterince kanıtlayamamıştır.

b. HADEP'in kapatılması demokratik toplumda **gereksiz bir uygulamadır**.

c. Kapatma kararıyla AİHS'nin örgütlenme özgürlüğü maddesi ihlal edilmiştir. AİHS'nin 11 nci maddesi şöyledir; **"1. Herkes asayişini bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir. 2. Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğinin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması"**

AİHM'nin 'örgütlenme', 'düşünce ve ifade özgürlüğü' konusundaki 10. ve 11. maddelerinin korunması altındadır." "Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma hedefini esas alan Anayasa'mızın da salt ifade özgürlüğü kapsamında kalan tüzük ve program düzenlemesini kapatma nedeni sayıldığını kabul etmek olanaklı değildir. Belli bir sorunun varlığına ve buna dair çözüm önerilerine ilişkin ifadelerin demokratik bir rejimde düşünce ve ifade hürriyeti kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Gerek iddianamede gerekse sonraki aşamalarda, partinin söz konusu amaçları gerçekleştirmek için Anayasa dışı bir yöntemi uygulayacağına ilişkin herhangi bir kanıtı da yer verilmemiştir." Bkz. E, 2002/1 (Siyasi Parti Kapatma), K., 2008/1, KT.,29.1.2008, R.G., 01.07.2008-26923.

amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlanabilir. Bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, kolluk mensupları veya devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında meşru sınırlamalar konmasına engel değildir.”

d. AİHM, İspanya'ya karşı açılmış "**Herri Batasuna-Batasuna**" davasında 2009 yılında açıkladığı karara referansta bulundu. Mahkeme, mezkur kararda, davacı Bask partilerinin terör örgütü ETA ile ilişkileri gerekçesiyle İspanyol mahkemeleri tarafından kapatılmasının “kamu düzeni ve güvenliği açısından gerekli” bir uygulama olduğuna karar vermişti. Karar, siyasi partiler ile terör örgütleri arasındaki ilişkinin kesin biçimde kanıtlanması halinde, söz konusu partilerin yasaklanabileceğine dair AİHM tarafından açıklanmış ilk somut hükümleri içermektedir. AİHM, HADEP kararında, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin HADEP-PKK ilişkisini İspanya'da mahkemelerin Herri Batasuna-Batasuna/ETA ilişkisinde olduğu gibi somut biçimde kanıtlamadığı sonucuna vardı.

D. AİHM'İN KISMEN RED GEREKÇELERİ

Bu kararda, HADEP AİHM önünde her istediğini elde edemedi. Mahkeme, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, ayrımcılığın yasaklanması, seçme-seçilme hakkı ve mülkiyet hakkı konularında ise talebi reddetti. Şöyle ki;

- a. Kapatma kararının arkasında Milli Güvenlik Kurulu (MGK) olduğunu savunan HADEP, bu konuda AİHM yargıçlarını ikna edemedi. HADEP tarafından yapılan şikâyetinde, kapatma kararının aslında Milli Güvenlik Kurulu tarafından alındığı ve Anayasa Mahkemesi'nin bu kararın etkisi altında kaldığını öne sürmüştü. Bu iddia reddedildi.
- b. AİHM, HADEP yöneticilerinin, kapatma kararıyla inanç ve ifade özgürlüklerini (AİHS, madde 10) ihlal ettiği ve "*Kürt partisi olarak algılandıkları için kapatıldıkları*" tezlerini de reddetti. Kapatma kararıyla ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin ihlal edildiğini savunan davacılar, HADEP'in "*Kürt partisi*" olarak algılandığı için kapatıldığını ve bu nedenle kendilerine etnik ayrımcılık yapıldığı tezini kullanmıştı.
- c. HADEP hezimetini tazminat talepleri konusunda yaşadı. Ankara, AİHM önünde kendisinden **28 milyon** Euro'nun üzerinde maddi ve manevi tazminat talebinde bulunan HADEP yöneticilerine, sadece **24 bin** Euro manevi tazminat ile **2 bin** 220 Euro mahkeme masrafı ödeyecek. HADEP ve partinin genel sekreteri Ahmet Turan Demir, Ankara'dan 17 milyon 610 bin'i maddi, 11 milyon'u manevi olmak üzere toplam **28 milyon** 610 bin Euro tazminat, 104 bin Euro da mahkeme masrafı talebinde bulunmuştu.
- d. AİHM, kapatma kararı sonrası kendilerine siyasi yasak getirilen davacıların maddi ve manevi tazminat taleplerine olumlu yanıt vermedi.²

E. SONUÇ;

1961 ve 1982 Anayasaları, siyasi partilerin eylemleri konusunda “militan demokrasi” veya “mücadeleci demokrasi” anlayışını kabul etmiştir. Partilerin kapatılmasında Türk Anayasa Mahkemesi ile AİHM arasında çok derin farklar vardır. Aslında Siyasal Partiler Yasasının 81-83 maddelerinin ya TBMM tarafından gözden geçirilmesi veya Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesinde yarar bulunmaktadır. 2001 Anayasa değişikliğiyle Anayasanın geçici 15/3 maddesinin

² Bkz. http://www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN

kaldırılmış olması nedeniyle Anayasaya aykırı düşen 81-83'ncü maddeler, anayasanın yasakladığı konuları daha da genişletmiştir.

AİHM'e göre, bir **siyasal parti ile terör örgütü** arasındaki **organik ilişki** kanıtlandığı takdirde bu parti kapatılır. Bununla birlikte, sadece **etnik kimlik** iddiasıyla kurulan bir siyasal parti sırf bu nedenle kapatılamaz. AİHM, tüm parti kapatma davalarında (RP hariç) AİHS'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.